

26.2.2013

Delo

Stran/Termin: 15

Naslov: S predstavo 25.671 nad slovensko travmo

Naklada: 35.475,00

Avtor: Marjana Hanc

Površina/Trajanje: 1.092,55

Rubrika/Oddaja: KULTURA

Žanr: INTERVJU

Gesla: PREŠERNOVO GLEDALIŠČE KRANJ, TEDEN SLOVENSKE DRAME, MARINKA

S predstavo 25.671 nad slovensko travmo

Režiser Oliver Frljič V pogovoru je obudil dejstvo, da Slovenija niti po 21 letih ni sprejela sistemske rešitve za težave izbrisanih

Problem ljudi, ki so bili 26. februarja 1992 izbrisani iz registra stalnega prebivalstva Republike Slovenije, očitno vznemirja tudi umetnike. V teh dneh v Prešernovem gledališču Kranj igralci s hrvaškim režiserjem Oliverjem Frljičem ustvarjajo avtorski projekt na temo 25.671.

MARJANA HANC

Enomesečno prevpraševanje igralcev na intenzivnih vajah je bilo zelo emocionalno, še posebej zato, ker se režiser ni zadovoljil z apolitičnostjo in s pavšalnimi odgovori ter je drezal tudi v travmatične točke te problematike. Pred premiero, ki bo na prvi pomladni dan, 21. marca, je Frljič pojasnil, zakaj je politična tema izbrisanih pomembna zanj in za gledališče.

Prešernovci prvič v zgodovini nimajo pred sabo dramskega besedila, ampak ga ustvarjajo skupaj z vami. Gre torej za podoben projekt, kot je bil *Preklet bodi izdajalec domovine*, ki ste ga napravili z igralci Slovenskega mladinskega gledališča in v katerem ste obravnavali določen družbeni problem?

Od takrat je preteklo nekaj časa in vmes, ko sem delal še druge avtorske projekte, sem razvil drugačno metodologijo. Sicer pa smo sprva predstavo v Prešernovem gledališču naslovili *Poraz*, ker je to poraz slovenske družbe, pozneje pa smo se odločili za naslov *25.671*, da bi ljudi opozorili, za kako množično kratenje človekovih pravic je šlo. To je tako, kot bi izbrisali mesto, toliko prebivalcev ima denimo Ptuj. Pomembno je, da ljudje to dojamejo, in še bolj pomembno, da razumejo, kaj se je zgodilo izbrisanim v preteklih dvajsetih letih. Izbris je država naredila sistemsko in nobena vlada doslej ni

rešila tega problema. Da ne govorim o tem, da jim nočejo plačati odškodnine in da referendum o tehničnem zakonu leta 2004, ki bi uredil pravice izbrisanih, ni bil izglasovan, ker je bila volilna udeležba na njem samo 31-odstotna, več kot devetdeset odstotkov tistih, ki so izrazili svojo voljo, je bilo proti sprejemu zakona.

Imate tudi težko lastno izkušnjo. Ste zato tako občutljivi zaradi izbrisanih v Sloveniji?

Tudi sam sem bil izbrisan. Ko sem leta 1992 prišel iz Bosne na Hrvaško, nisem imel dokumentov, razen begunskega kartona. Bil sem begunec. Dobro vem, kaj pomeni živeti brez pravnega statusa v neki državi. Vse dokumente sem si uredil v treh letih, zato si lažje predstavljam, kako je biti neviden, brez zdravstvenega in socialnega zavarovanja. No, tu pa se težave vlečejo 21 let. Ker institucije tega ne rešujejo na pravi način, zdaj gledališče prevzema to nalogo.

Gledališče je torej sredstvo političnega boja, ki ima moč in lahko spreminja gledalca in družbo?

Da, gledališče poskuša prevzeti del družbene odgovornosti in rešuje probleme, ki bi jih sicer morale reševati državne institucije. Kakorkoli, gledališče se mora najprej vprašati, v kakšni družbi živimo,

in opredeliti težave, nato pa oblikovati svojo novo obliko.

Kako je nastala odločitev, da boste delali avtorski projekt na temo izbrisanih v Prešernovem gledališču v Kranju?

Z dramaturginjo Marinko Poštrak sva se pogovarjala tudi o drugih perečih temah, na enega od sestankov sva prišla z istim predlogom, da je treba spregovoriti o izbrisanih kot eni največjih travm slovenske družbe. Na ta problem me je opozorila neka gospa, ko sem gostoval z eno od svojih predstav v Slovenskem mladinskem gledališču. Ko sem izvedel, da gre za tako množično kršitev, sem se začel bolj intenzivno ukvarjati s tem.

Od igralcev zahtevate, da imajo do problema izbrisanih osebno stališče in to povedo. Ste pri tej zahtevi naleteli na težave?

Odziv igralcev v Prešernovem gledališču je zelo dober, mislim, da razumejo, kako si želim predstaviti problem izbrisanih. Proučujem njihov odnos do problema in jasno jim je, da so soavtorji predstave.

Pred kratkim je moj novinarski kolega Branko Soban opozoril na grotesko ob informaciji, da je nekdanji premier, zdaj dva mandata evropski poslanec, Ljudez Peterle ustanovil fundacijo za po-

O DRAMATURGINJI

Marinka Poštrak je lani prejela veliki bršljanov venec za življenjsko delo v dramaturgiji ter za oblikovanje umetniškega programa Prešernovega gledališča Kranj in Tedna slovenske drame. Stanovski kolegi so ji priznali, da je pri izbiri tekstov za uprizorjanje vedno korak pred časom. O temi izbrisanih je začela razmišljati lani poleti, ko je prebrala knjigo *Zgodbe izbrisanih prebivalcev* založbe Sanje. Ta je bila tudi navdih za predstavo. Tematike izbrisanih do soočenja s to knjigo ni poznala. Zdi se, da se je izbris zgodil tudi zaradi družbene ignorance, in njihov problem še po toliko letih ni rešen. »Zdaj, po intenzivnih vajah, postajamo bolj politično ozaveščeni in bi s predstavo radi opozorili na ta problem,« je povedala sogovornica.

FOTO ROMAN ŠPINC

«Ker institucije problema ne rešujejo na pravi način, zdaj gledališče prevzema to nalogo,» pravi Oliver Frlič.

moč otrokom. Navajam: Peterle je vodil vlado, ki je poteptala 25.671 prebivalcev Slovenije, med njimi je bilo 5360 otrok. Politika je uničevala življenje odraslim in sanje otrokom. Vsem so bili odveč, postali so nevidni ...

V predstavi bomo z imenom in priimkom imenovali vodilne politike, v mandatih katerih se je zgodil izbris, pa tudi tiste, ki pozneje niso napravili nič, da bi popravili te krivice. Ministrica Kresalova se je opravičila izbrisanim, vendar ni bila sprejeta resolucija, ki bi potrdila, da je bil izbris sistemski. Po mojem mnenju pri izbrisu najbolj vzbuja strah to, da je bil napravljen na zakonskem temelju, zaradi česar se je diskriminacija oziroma kratenje človekovih pravic zgodilo v okviru zakona. To je grozno! Vem, da je vzporednica morda premočna, a spominja me

na to, kako so v nacistični Nemčiji uzakonili rasni zakon in je bilo iztrebljanje dovoljeno. Tukaj, hvala bogu, ni bilo ubijanja, so pa izbrisani ostali brez pravic, ogrožen je bil njihov obstoj.

Gre za 81. člen zakona o tujcih – tega so si pravniki različno razlagali. Izbrisani niso dobili odločbe, da so izbrisani, in se niso mogli pritožiti ... Do leta 1999, ko je o izbrisanih dalo sodbo ustavno sodišče, je prevladovalo prepričanje, da je vse v redu, tri leta pozneje pa se je pojavila informacija o neverjetnem številu izbrisanih. Kdo torej ni napravil naloge?

Velika 'zasluga' politikov, pravnikov in medijev je, da se je izbrisanim dogajalo to, kar se jim je, ter da je to trajalo toliko časa. Mediji so ustvarili in širili stereotipe o izbrisanih, češ da so to nekdanji

častniki Jugoslovanske ljudske armade, toda teh je bilo v resnici manj kot 2,5 odstotka. V tej skupini več kot 25.000 izbrisanih prav tako niso bili samo 'južnjaki', ampak tudi rojeni v Sloveniji. Veliko odgovornost za usodo izbrisanih nosijo tudi mediji. Po meni zdaj dostopnem gradivu ugotavljam, da je bilo mogoče že v preteklosti priti do relevantnih informacij, vendar je del slovenske družbe izbrisane označil za krivce.

Ne smemo pozabiti: ti ljudje so izgubili pravice, ki so jih že imeli. Nekateri niso potrebovali oziroma si niso želeli slovenskega državljanstva, toda imeli so stalno bivališče v Sloveniji. Želeli so si torej obdržati to pravico. Problem so napačno predstavili in mnogi še zdaj vztrajajo pri tem tolmačenju. To je desničarska argumentacija, češ da gre za državne sovražnike,

ki so nasprotovali osamosvojitvi in si niso želeli slovenskega državljanstva.

Politik Branko Grims, denimo, vztraja pri besedni zvezi tako imenovani izbrisani, kajti po njegovem že izraz izbrisani vsebuje povsem napačno politično noto. Lojze Peterle je v pogovoru za *Sobotno prilogo* avgusta lani na temo izbrisanih dejal, da se ne čuti odgovornega, 'vidim pa, da se zdaj ponuja lepa priložnost za kriminaliziranje osamosvojitelj'.

To sta tipična primera poskusov zmanjševanja pomena problema izbrisanih. Tu ni nobenih argumentov. Problem izbrisanih nima zveze z osamosvojitvijo. Gre za to, da so ti prebivalci Slovenije imeli pravice, a so jim bile odvzete. Peterle je pogosto postavljaj žrtve izbrisa v kontekst z ljudmi, ki so trpeli po koncu druge svetovne vojne. Huda jama in podobno. Gre za klasičen poskus desničarske diskvalifikacije, ko se postavlja vprašanje, čigave žrtve so bile večje. Nikakor torej ne gre za kriminalizacijo osamosvojitve, ampak gre za željo, da bi slovenska družba z odpravo napak in popravo krivic izbrisanim postala boljša.

Problem izbrisanih je sicer na kratko omenjen tudi v rekonstrukciji *Razrednega sovražnika*, ki jo je ustvaril vaš režiserski kolega Borut Šeparovič z igralci Slovenskega mladinskega gledališča. Zanimivo se mi zdi, da slovensko gledališko občinstvo opozarjata na ta problem Hrvata.

Človekove pravice so univerzalne in nimajo nacionalnega predznaka. Ko delam projekte, v katerih opozarjam na kratenje človekovih pravic, se ne doživljam kot pripadnika določenega naroda ali države. Kot človek bi rad sočloveku ali skupini ljudi izbral človekove pravice. Če človekove pravice dobivajo nacionalni ali rasni naboj, nastanejo težave.